

Discernment, not Age. Psychological and Legal Foundations of the Criminal Liability of Minors

[Discernământul, nu vârsta. Fundamente psihologice și juridice ale răspunderii penale a minorilor]

Cristi DANILEȚ¹

¹ Lecturer PhD, „Petre Andrei” University, Iași, Romania, cristi.danilet@gmail.com

Abstract

The article explores the limits of legislative intervention in domains that exceed the boundaries of legal competence, such as morality and developmental psychology, taking as its starting point the issue of the minimum age of criminal responsibility for minors. The study argues that establishing a fixed age for imputability constitutes a legal fiction, since discernment is not a biological fact but the result of an educational and emotional process. Therefore, the criminal responsibility of minors should be determined through individual psychological assessment rather than by arbitrary age thresholds.

The paper proposes an amendment to Article 113 of the Romanian Criminal Code, stipulating that criminal liability should be established exclusively on the basis of forensic psychiatric expertise for minors under sixteen, regardless of chronological age.

Keywords: discernment; criminal liability of minors; developmental psychology; juvenile justice.

How to cite: Danileț, C. (2025). Discernment, not Age. Psychological and Legal Foundations of the Criminal Liability of Minors. *Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iași Fascicula: Asistență Socială, Sociologie, Psihologie*, 33, 124-133.
<https://doi.org/10.63331/upasw/33/13>

1. Introducere

Dreptul penal, în esența sa, ar trebui să fie expresia libertății și responsabilității umane, nu o simplă tehnică de control social. Atunci când legiuitorul fixează prin lege o vârstă minimă pentru răspunderea penală a minorilor, el nu stabilește doar un prag administrativ, ci se substituie psihologilor, educatorilor și părinților în definirea conștiinței morale. Astfel, în încercarea de a asigura ordinea publică, dreptul riscă să pătrundă în zone care nu îi aparțin – acelea ale formării discernământului.

Conform art. 113 C.pen., în România minorii răspund penal începând cu vârsta de 14 ani, dacă se dovedește că au avut discernământ, iar pentru cei cu vârsta între 14 și 16 ani expertiza medico-legală psihiatrică pentru stabilirea existenței discernământului este obligatorie. Sub această vârstă, răspunderea este exclusă printr-o prezumție absolută a lipsei discernământului. În prezent, se poartă discuții în rândul partidelor parlamentare privind coborârea pragului la 13 ani¹ – o măsură care nu aduce clarificare, ci doar extinde o ficțiune juridică: aceea că vârsta ar echivala cu capacitatea de înțelegere a răului.

Discernământul nu este însă o constantă biologică. El nu apare brusc la o vârstă fixă, ci este rezultatul unui proces educativ, afectiv și social, diferit de la un copil la altul. De aceea, a fixa prin lege vârsta răspunderii penale echivalează cu juridificarea conștiinței – o formă de intervenție normativă în domeniul moralității și al psihologiei. Stabilirea unei vârste a răspunderii penale nu creează discernământul, ci doar îl prezumă.

Scopul acestui studiu este de a demonstra că răspunderea penală a minorului nu trebuie stabilită în funcție de vârstă, ci exclusiv în funcție de existența discernământului, constatat concret prin expertiză medico-legală. Lucrarea va examina, în ordine, limitele intervenției legiuitorului în sfere de non-drept, originea istorică a criteriului de vârstă și ficțiunea discernământului, comparația între diferite sisteme juridice, fundamentele psihologice și morale ale responsabilității și, în final, va propune un model normativ alternativ.

2. Intervenția legiuitorului în zone de non-drept

Legiuitorul modern, animat de dorința de a reglementa totul, riscă uneori să transforme dreptul într-un instrument de moralizare generală. În secolul al XX-lea, sociologul francez **Jean Carbonnier** avertiza asupra acestei tendințe, introducând conceptul de *non-droit* – domeniul vieții care trebuie să rămână liber de reglementare. În celebrul său eseu *L'hypothèse du non-droit* și în lucrarea *Flexible Droit*, Carbonnier arăta că există sfere ale existenței umane – afecțiunea, prietenia, religia, moralitatea – în care legea nu are ce căuta². În opinia noastră, maturitatea și discernământul se încadrează în această categorie.

Dreptul român oferă numeroase exemple de pătrundere a legii în zone de *non-droit*. Astfel, art. 485 C.civ. prevede: „Copilul datorează respect părinților săi, indiferent de vârsta sa”, iar art. 309 alin. (1) C.civ. stipulează că „Soții își datorează reciproc respect, fidelitate și

¹ Masă rotundă desfășurată la data de 11 noiembrie 2025, la Parlamentul României, eveniment de dezbatere privind oportunitatea reducerii vârstei de antrenare a răspunderii penale a minorilor de la 14 ani la 13 ani, care va implica coborârea limitei de vârstă pentru aplicarea de măsuri educative minorilor. A fost inițiată de membrii din Comisia juridică a Camerei Deputaților și au participat reprezentanți ai parchetelor și instanțelor din România, CSM, ministerul Justiției, ministerului Educației, Consiliului de Probațiune, mediului academic, asociațiilor profesionale din domeniul Justiției, Uniunii Naționale a Barourilor din România, parlamentari membri ai comisiilor juridice.

² Jean Carbonnier, *Flexible Droit. Pour une sociologie du droit sans rigueur*, 10e éd. (Paris: LGDJ, 2014), 33-39.

sprijin moral". Deși aceste norme par nobile, ele nu pot fi nici invocate în instanță, nici executate silit. **Respectul nu se impune prin coerciție**, ci aparține sferei morale, nu juridice. Tot astfel, Legea nr. 350/2006 privind tineretul definește „tânărul” ca persoană cu vârsta între 14 și 35 de ani, ignorând individualitatea dezvoltării psihologice și a maturității. În toate aceste situații, legea se comportă ca un simbol moral, nu ca un instrument juridic.

Tentativa de a fixa prin lege vârsta răspunderii penale a minorului face parte din aceeași logică: **o juridificare a conștiinței**. Legiuitorul stabilește o limită de vârstă nu pentru că aceasta corespunde unei realități psihologice, ci pentru a satisface nevoia de certitudine a statului.

Această extindere a legii asupra zonelor morale este o formă subtilă de invazie juridică. Ea creează impresia de ordine, dar, în realitate, reduce complexitatea vieții interioare la formule administrative. Este adevărat că legea poate sancționa abuzul manifest, dar nu va putea produce nicicând empatie, respect sau discernământ. În această idee, susținem că nu legiuitorul poate decide când un copil devine responsabil moral, ci doar expertiza psihologică și observația concretă pot evalua această capacitate.

A reduce discernământul la un număr arbitrar – 10, 13 sau 14 ani – înseamnă a confunda legea care descrie faptele cu legea care exprimă spiritul.

3. Criteriul vârstei și ficțiunea discernământului

Ideea de a stabili răspunderea penală a minorului prin raportare la vârstă își are originea în secolul al XIX-lea, când codurile penale europene aveau nevoie de praguri clare pentru aplicarea sancțiunilor. Criteriul de vârstă a fost, inițial, o soluție administrativă destinată individualizării pedepsei, mai degrabă decât una întemeiată pe știință psihologică. Pe măsură ce criminologia și psihologia dezvoltării s-au autonomizat, această abordare a devenit anacronică, întrucât ignoră faptul că maturitatea morală este un proces, nu o dată fixă.

În dreptul român, regula „sub 14 ani – neimputabil” reprezintă o prezumție absolută. Ea funcționează ca o protecție juridică, dar, în același timp, blochează aprecierea reală a discernământului. Din perspectivă psihologică, nu există o ruptură clară între copilărie și adolescență: dezvoltarea gândirii morale depinde de inteligență, mediu educativ, cultură și empatie. Așa cum arăta Jean Piaget, copilul trece de la moralitatea heteronomă, bazată pe teamă și autoritate, la moralitatea autonomă, întemeiată pe cooperare și înțelegerea principiilor³. Această tranziție nu are loc la o vârstă fixă, ci variază în funcție de experiență și educație.

La rândul său, Erik Erikson a descris dezvoltarea conștiinței de sine ca un proces de formare identitară, în care tânărul învață treptat să internalizeze valorile și să-și asume consecințele propriilor acțiuni⁴. În perioada adolescenței, acest proces este instabil: pot exista copii cu un nivel de autocontrol superior unor adulți și, invers, adolescenți cu o conștiință morală incipientă.

Prin urmare, nu poate exista o vârstă certă de la care să afirmăm fără echivoc că o persoană are discernământ. Psihologia dezvoltării demonstrează că discernământul se formează gradual și poate fi prezent la 12 ani sau absent la 16. Astfel, formula „sub 14 ani – neimputabil” nu exprimă o regulă științifică, ci o convenție juridică.

³ Jean Piaget, *Le jugement moral chez l'enfant* (Paris: Presses Universitaires de France, 1932; rééd. 1969); trad. rom. *Judecata morală la copil* (Chișinău: Editura Cartier, 2012), 121.

⁴ Erik H. Erikson, *Identity: Youth and Crisis* (New York: W.W. Norton, 1968), 128–135.

Profesorii de drept penal contemporan confirmă această perspectivă psihologică. În teoria generală a vinovăției, **Claus Roxin** vorbește despre *Schuldfähigkeit* – capacitatea efectivă de a fi culpabil –, care nu se deduce din vârstă, ci din posibilitatea de a înțelege semnificația socială a faptei⁵. **Hans-Heinrich Jescheck** subliniază, la rândul său, că răspunderea penală nu poate exista fără o veritabilă capacitate de autodeterminare morală: vinovăția este măsura libertății interioare⁶.

Rezultă o diferență esențială între „vârsta legală” și „maturitatea morală”. Discernământul nu este o calitate juridică, ci o capacitate cognitivă și afectivă, pe care dreptul nu o poate crea, ci doar o poate recunoaște. Criteriul de vârstă nu măsoară vinovăția, ci doar facilitează administrarea justiției. În locul unei cifre fixe, evaluarea responsabilității ar trebui să se bazeze pe o expertiză interdisciplinară – psihologică, medicală și educațională.

4. Studiu de drept comparat

Analiza comparativă a reglementărilor privind răspunderea penală a minorilor arată că nicio societate democratică nu fundamentează imputabilitatea exclusiv pe criteriul vârstei. Chiar și acolo unde sunt prevăzute praguri legale, acestea sunt de regulă completate de o evaluare psihologică a discernământului. Modelele juridice pot fi clasificate, din perspectivă comparativă, în trei mari categorii: **sisteme cu prag redus, sisteme intermediare și sisteme cu prag ridicat sau fără limită fixă**.

4.1. Sisteme cu prag redus (sub 14 ani)

În **Anglia și Țara Galilor**, vârsta minimă a răspunderii penale este de **10 ani**, conform *Children and Young Persons Act* (1933).⁷ Până la reforma din 1998, copiii între 10 și 14 ani beneficiau de prezumția *doli incapax*, potrivit căreia nu puteau fi considerați vinovați dacă nu se dovedea că au înțeles caracterul grav al faptei. Prin *Crime and Disorder Act* (1998), această prezumție a fost abrogată, iar de atunci răspunderea penală începe automat de la împlinirea vârstei de 10 ani, fără o evaluare prealabilă a discernământului. În cauza *R v. T* (2009), jurisprudența engleză a accentuat criteriul „**awareness of wrongdoing**”, adică nivelul real al conștientizării morale⁸.

În **Elveția**, pragul de răspundere este tot de **10 ani**, însă măsurile aplicabile sunt predominant educative, potrivit art. 3 din *Legea federală privind dreptul penal al minorilor*

⁵ Claus Roxin, *Strafrecht Allgemeiner Teil Band I: Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre* (Drept penal, Partea generală, Volumul I: Fundamente. Structura teoriei criminalității), ediția a 4-a (München: C.H. Beck, 2006), 881–924.

⁶ Hans-Heinrich Jescheck și Thomas Wiegand, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil* (Manual de drept penal. Partea generală), ediția a 5-a (Berlin: Duncker & Humblot, 1996), 311–312.

⁷ Aceasta este stabilită prin section 50(1) of the *Children and Young Persons Act* (1933), astfel cum a fost modificată de *Crime and Disorder Act* (1998), care a abrogat vechea prezumție *doli incapax* (adică prezumția că un copil sub 14 ani nu poate acționa cu intenție criminală). Disponibilă la www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/23-24/12.

⁸ *R v. T* [2009] EWCA Crim 1035, Court of Appeal (Criminal Division), England and Wales. Instanța a subliniat că imputabilitatea morală nu poate fi dedusă automat din intenția materială a faptei, ci depinde de nivelul de conștientizare psihologică al răului comis. Pentru discuția despre „awareness of wrongdoing” ca element al discernământului moral, vezi și A. Ashworth și J. Horder, *Principles of Criminal Law*, 8th ed. (Oxford: Oxford University Press, 2016), 139–141.

(*Jugendstrafgesetz*)⁹. Expertiza psihologică este obligatorie pentru infracțiunile de violență. Scopul sistemului elvețian nu este pedepsirea, ci reeducarea.

În **Olanda**, art. 77a din *Codul penal* stabilește răspunderea penală începând cu vârsta de **12 ani**, dar permite înlocuirea pedepsei cu măsuri terapeutice și programe de consiliere¹⁰. Atunci când minorul prezintă semne de imaturitate afectivă, sancțiunea este substituită printr-un tratament educativ individualizat.

Aceste sisteme cu prag redus nu se întemeiază pe ideea că minorii ar fi mai maturi, ci pe convingerea că **evaluarea morală și psihologică trebuie să prevaleze asupra simplei cronologii biologice**.

4.2. Sisteme intermediare (14–16 ani)

În **Franța**, *Ordonanța Guvernului din 1945*¹¹ a consacrat principiul **discernământului** (*capacité de discernement*) ca fundament al răspunderii penale a minorilor. Pe cale jurisprudențială s-a stabilit că minorul dobândește, de regulă, această capacitate în jurul vârstei de **13 ani**, prag care avea o semnificație orientativă. În prezent, acest criteriu este consacrat expres în *Codul justiției penale pentru minori*: „Minorii sub vârsta de treisprezece ani sunt prezumați a fi lipsiți de capacitatea de discernământ. Minorii cu vârsta de treisprezece ani sau mai mare sunt prezumați a avea capacitatea de discernământ” (art. L11-1).

În **Germania**, *Legea instanțelor pentru minori (Jugendgerichtsgesetz)*¹² stabilește răspunderea penală de la **14 ani** (art. 1) și numai dacă minorul este „suficient de matur în dezvoltarea sa morală și intelectuală pentru a înțelege caracterul ilicit al faptei și pentru a acționa în consecință” (art. 3). Sistemul german reprezintă o îmbinare între drept penal și pedagogie socială: accentul cade pe înțelegerea faptelor, nu pe sancționarea făptuitorului.

În **Italia**, art. 97–98 din *Codul penal*¹³ stabilește răspunderea penală a minorului începând cu **vârsta de 14 ani**, precizând că acesta nu răspunde dacă „nu avea capacitatea de a înțelege și de a voi”. Discernământul este, așadar, criteriul esențial al imputabilității.

Aceste trei modele continentale confirmă că vârsta nu are valoare juridică în sine, ci doar una procedurală: **discernământul primează, vârsta orientează**.

4.3. Sisteme cu prag ridicat sau fără limită fixă

Țările nordice se remarcă printr-o viziune educativă asupra justiției juvenile. În **Suedia**, art. 6 din cap. 1 al *Codului penal*¹⁴ stabilește răspunderea penală începând cu vârsta de **15 ani**, însă majoritatea cazurilor sunt soluționate prin măsuri sociale prevăzute de *Legea serviciilor sociale (Socialtjänstlagen)*. În **Norvegia**, art. 20 din *Codul penal* prevede același prag¹⁵, iar cazurile care implică persoane sub 15 ani sunt gestionate de *Barnevernet* – serviciul de protecție a copilului –, care aplică măsuri educative și de terapie comportamentală, nu sancțiuni penale.

⁹ *Bundesgesetz über das Jugendstrafrecht* (Jugendstrafgesetz), 2003, accesat la www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2006/551

¹⁰ *Wetboek van Strafrecht*, 2025, accesat la <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854>

¹¹ *Ordonnance du 2 février 1945 relative à l'enfance délinquante* a fost baza dreptului penal pentru minori timp de 75 de ani, până când a fost înlocuită de *Code de la justice pénale des mineurs*, disponibil la www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000039086952.

¹² *Jugendgerichtsgesetz*, 1953, disponibil la www.gesetze-im-internet.de/jgg.

¹³ *Codice penale italiano*, 1930, disponibil la www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codicePenale.

¹⁴ *Brottsbalken*, 1962, dispobil la <https://lagen.nu/1962:700>.

¹⁵ *Straffeloven*, 2005, disponibil la <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>.

În **Canada**, *Codul penal* prevede că nicio persoană care nu a împlinit vârsta de **12 ani** nu poate fi trasă la răspundere penală¹⁶. *Youth Criminal Justice Act* (YCJA) împarte minorii în **copii** (sub 12 ani) și **tineri** (între 12 și 18 ani), permițând instanței să dispună o evaluare psihologică pentru stabilirea „nivelului de maturitate și a capacității de înțelegere”. Această expertiză este obligatorie în cazul infracțiunilor grave. Modelul canadian consacră principiul **responsabilității personalizate**, bazat pe aprecierea individuală a discernământului.

În **Statele Unite**, pragurile de răspundere diferă de la un stat la altul: 6–7 ani în Carolina de Nord, Kentucky și Georgia; 10 ani în Florida, Texas și Colorado; 12 ani în New York, Oregon și California; 13 ani în Maryland; iar în alte state, limita este stabilită prin aprecierea judecătorului¹⁷. Curtea Supremă a consacrat, prin deciziile *Kent v. United States* (1966) și *Roper v. Simmons* (2005)¹⁸, principiul potrivit căruia minorul nu poate fi judecat ca adult fără o evaluare completă a maturității sale psihologice, fără a impune însă obligativitatea unei expertize formale. În cauza *Roper*, Curtea a interzis aplicarea pedepsei capitale pentru infracțiunile comise înainte de împlinirea vârstei de 18 ani, invocând studii neuropsihologice care arată că dezvoltarea cortexului prefrontal continuă până în jurul vârstei de 22 de ani.

Aceste sisteme, fie că stabilesc praguri ridicate, fie că le lasă flexibile, au în comun același fundament: responsabilitatea penală a minorului este inseparabilă de evaluarea științifică a discernământului.

5. Argumentul psihologic și moral

Discernământul nu este o noțiune juridică, ci o realitate psihologică. El nu apare brusc, ci se formează treptat, prin interacțiunea dintre gândire, emoție și educație. A stabili o vârstă fixă pentru răspunderea penală înseamnă a ignora faptul că maturitatea morală nu coincide cu cea biologică. Copilul nu devine responsabil prin trecerea timpului, ci printr-un proces de învățare și reflecție.

5.1. Dezvoltarea morală ca proces

Am arătat anterior, urmând teoria lui **Jean Piaget**, că judecata morală a copilului evoluează în două stadii: de la moralitatea heteronomă – întemeiată pe frica de pedeapsă și pe autoritate – la moralitatea autonomă, bazată pe cooperare și înțelegerea regulilor. Această tranziție nu are loc la o vârstă fixă, ci depinde de experiențele sociale și de calitatea educației.

Pornind de la teoriile lui Piaget, **Lawrence Kohlberg** a extins analiza asupra întregului parcurs de viață și, fără a pune accent pe comportamentul exterior, a propus trei niveluri de raționament moral:

- **Preconvențional**, în care moralitatea este orientată spre evitarea pedepsei și obținerea recompensei;
- **Convențional**, în care moralitatea se bazează pe conformism, respectul normelor și al ordinii sociale;

¹⁶ Criminal Code, 1985, disponibil la <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46>.

¹⁷ United States, *Minimum Age of Criminal Responsibility*, CRIN Report 2023; National Juvenile Defender Center, *Juvenile Justice Profiles*, 2024.

¹⁸ Curtea Supremă a Statelor Unite, hotărârile *Kent v. United States*, 383 U.S. 541 (1966), respectiv *Roper v. Simmons*, 543 U.S. 551 (2005), publicate pe siteul www.supremecourt.gov.

- **Postconvențional**, în care moralitatea se întemeiază pe principii universale și pe o conștiință autonomă¹⁹.

Cercetările sale au arătat că majoritatea adolescenților între 12 și 15 ani se află în etapa convențională: respectă regula, dar fără a-i înțelege sensul profund. Doar o minoritate atinge nivelul postconvențional, fiind capabilă să perceapă dreptatea ca valoare în sine. Prin urmare, **discernământul moral** – capacitatea de a înțelege caracterul ilicit al faptei și de a-și controla conduita – nu este rezultatul maturizării biologice, ci al formării educaționale și al empatiei morale.

Studiile recente de neuropsihologie confirmă existența unei variații semnificative între indivizi în privința ritmului de dezvoltare cognitivă și morală. Cercetările asupra structurii și funcționării cortexului prefrontal – regiunea cerebrală implicată în autocontrol, planificare și judecată morală – demonstrează că procesele de maturizare continuă până spre vârsta de **25 de ani**. Această realitate biologică explică de ce discernământul și capacitatea deplină de autoreglare morală nu pot fi deduse strict din cronologia biologică, ci trebuie raportate la **gradul efectiv de maturitate neuropsihologică** al fiecărui individ.^{20, 21}

5.2. Responsabilitatea ca învățare afectivă

Într-o perspectivă complementară, **Carol Gilligan** a demonstrat că moralitatea nu este doar o chestiune de rațiune, ci și de relație: empatia și grija față de celălalt reprezintă componente esențiale ale responsabilității morale²². Adevărata conștiință etică nu se naște din frica de sancțiune, ci din recunoașterea celuilalt ca ființă umană dotată cu demnitate.

În această logică, **răspunderea penală a minorului** trebuie înțeleasă ca rezultat al unei maturizări afective, nu doar cognitive. Legea nu poate produce această maturitate; ea poate doar să o constate și să o recunoască.

5.3. Neuropsihologia discernământului

Cercetările recente confirmă intuițiile marilor psihologi ai dezvoltării. **Neuroștiințele contemporane** au demonstrat că zona creierului responsabilă de controlul impulsurilor și de anticiparea consecințelor – **cortexul prefrontal** – nu atinge maturitatea completă decât în jurul vârstei de **22–25 de ani**. Prin urmare, chiar și adolescenții care cunosc regula nu o pot interioriza pe deplin, întrucât mecanismele de autocontrol și de evaluare a riscului sunt încă în formare.

Laurence Steinberg arată, în mod explicit, că adolescenții iau decizii morale și de risc corect când sunt singuri (*cold cognition*), dar deciziile lor devin impulsive în contexte încărcate emoțional sau sociale (*hot cognition*).²³ Concluzie similară formulează **Terrie Moffitt**, care

¹⁹ Lawrence Kohlberg, *Essays on Moral Development, Vol. I: The Philosophy of Moral Development* (San Francisco: Harper & Row, 1981). Kohlberg discută în mod sistematic cele trei niveluri și cele șase stadii în Capitolul 2 („The Nature and Validity of Moral Stages”) și în Capitolul 3 („The Sequence and Hierarchy of Moral Stages”).

²⁰ Jay N. Giedd et al., „Brain Development during Childhood and Adolescence: A Longitudinal MRI Study,” *Nature Neuroscience* 2, nr. 10 (1999): 861–863, <https://doi.org/10.1038/13158>

²¹ National Institute of Mental Health (NIMH), *The Teen Brain: Still Under Construction* (Bethesda, MD: NIMH, 2011), accesat la www.nimh.nih.gov

²² Carol Gilligan, *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003, 38th printing; original edition 1936), 24-39.

²³ Laurence Steinberg, *Adolescence*, 13th ed. (New York: McGraw Hill LLC, 2023). A se vedea Cap. 2 „Cognitive Transitions” și Cap. 5 „Peer Groups”.

distinge între *delincvența limitată la adolescență* – rezultatul unei imaturități temporare – și *delincvența persistentă*, asociată tulburărilor de personalitate²⁴.

Aceste constatări demonstrează că **vârsta cronologică nu este un criteriu fiabil al vinovăției morale**. Doi tineri de aceeași vârstă pot manifesta niveluri complet diferite de control emoțional și de înțelegere a consecințelor. De pildă, un minor de 12 ani crescut într-un mediu familial stabil poate percepe gravitatea unei fapte violente, în timp ce un adolescent de 15 ani, provenit dintr-un context abuziv, poate acționa fără o reală percepție morală a efectelor propriei conduite.

Această variație individuală arată că discernământul nu poate fi prezumat, ci doar constatat. **Expertiza medico-legală psihiatrică** devine, în acest sens, instrumentul esențial al justiției juvenile, fiind singura capabilă să traducă complexitatea psihologică în limbaj juridic. În absența acestei evaluări, răspunderea penală se reduce la o simplă statistică a vârstei.

Psihologia și neuroștiințele converg asupra aceluiași adevăr: discernământul este o capacitate în formare, dependentă de educație, empatie și context familial. Legea poate stabili proceduri, dar nu poate crea conștiință. În loc să coboare pragul răspunderii penale, statul ar trebui să ridice nivelul educației morale și civice.

În spiritul lui Erik Erikson, putem afirma că **responsabilitatea nu se conferă, ci se construiește**. Iar dreptul, dacă dorește să rămână o știință a omului, trebuie să recunoască acest lucru: **nu vârsta definește vinovăția, ci înțelegerea**.

6. Propunere de model normativ

6.1. Fundamentul juridic al reformei

Actualul **art. 113 din Codul penal român**, care stabilește răspunderea penală a minorilor începând cu vârsta de **14 ani**, cu expertiză obligatorie până la **16 ani**, păstrează o structură moștenită din codurile interbelice. El combină o prezumție absolută de neimputabilitate cu o evaluare parțială a discernământului. În practică, însă, această soluție generează o disonanță logică: dacă discernământul este criteriul care determină vinovăția, atunci vârsta nu poate fi decât un **indiciu relativ**, fără valoare autonomă. Acest model derivă din tradiția codurilor continentale, dar ignoră evoluțiile interdisciplinare recente.

Propunerea legislativă de coborâre a pragului la **13 ani** nu corectează această incoerență, ci o amplifică. Ea modifică limita formală, dar nu schimbă paradigma. **Soluția reală** nu constă în ajustarea cifrei, ci în înlocuirea criteriului **cronologic** cu unul **psihologic**, bazat pe constatarea individuală a discernământului.

Reformularea textului de lege ar trebui să consacre expres principiul potrivit căruia **răspunderea penală a minorului se stabilește exclusiv pe baza expertizei medico-legale psihiatrice**, până la împlinirea vârstei de **16 ani**, indiferent de vârsta exactă la momentul faptei²⁵. O astfel de modificare ar transforma răspunderea penală a minorilor într-un **mecanism personalizat**, întemeiat pe știință, nu pe convenție.

²⁴ Terrie E. Moffitt, „Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Offending Revisited,” *Psychological Review* 100, nr. 4 (1993): 674–701.

²⁵ O posibilă redactare a art. 113 alin. (1) C.pen. ar putea fi: „Minorul răspunde penal numai dacă, la data săvârșirii faptei, avea discernământul necesar pentru a înțelege caracterul ilicit al acesteia și a-și putea determina conduita. Existența discernământului se stabilește prin expertiză medico-legală psihiatrică, obligatorie pentru orice persoană sub 16 ani.”

6.2. Conformitatea cu dreptul internațional

Modelul propus se înscrie în tendințele promovate de **Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Copilului**²⁶ și de **Regulile de la Beijing**²⁷, care prevăd că justiția juvenilă trebuie să urmărească „reintegrarea socială și dezvoltarea deplină a personalității copilului”.

Deși art. 40 pct. 3 lit. a) din **Convenția ONU privind Drepturile Copilului** impune statelor să stabilească o vârstă minimă sub care copiii sunt prezumați ca neavând capacitatea de a încălca legea penală²⁸, această cerință are un **caracter eminemente protector**, de natură negativă. Convenția nu transformă vârsta într-un criteriu al vinovăției, ci doar într-o **garanție de neimputabilitate** pentru copilul aflat sub pragul minim. În toate celelalte situații, răspunderea trebuie să se întemeieze pe discernământul constatat în concret, nu pe o ficțiune legală a maturității²⁹.

Prin urmare, sistemele europene analizate (Germania, Franța, Italia, Olanda) confirmă că **discernământul** este criteriul dominant, iar **expertiza psihologică** reprezintă regula, nu excepția. În această perspectivă, un model românesc reformat s-ar alinia standardelor europene și internaționale, evitând formalismul cifrei și orientându-se către o **justiție a înțelegerii**.

7. Concluzii

Stabilirea unei vârste mai mici pentru răspunderea penală pornește adesea din reacții emoționale la fapte grave comise de minori. **Dar legea nu se poate scrie sub imperiul fricii**. Ea trebuie să exprime rațiunea, nu emoția. A fixa prin lege o limită biologică, chiar menținând expertiza discernământului, înseamnă a perpetua ficțiunea că maturitatea morală se măsoară în ani. Responsabilitatea nu se naște din cifre, ci din înțelegerea reală a consecințelor.

Justiția juvenilă nu este o simplă ramură a dreptului penal, ci o formă de **pedagogie morală**: menită să transforme fapta într-o lecție, nu într-o etichetă. Nicio lecție nu se învață prin sancțiune atunci când copilul nu înțelege sensul pedepsei. În acest sens, legiuitorul ar trebui să revină la misiunea originală a dreptului — aceea de a înțelege omul, nu de a-l controla. În spiritul spuselor lui **Jean Carbonnier**, dreptul care pătrunde prea adânc în viață riscă să o sufoce.

Coborârea vârstei răspunderii penale la **13 ani** ar crea doar aparența unei soluții, fără a rezolva esența problemei: **natura psihologică a discernământului**. Adevărata reformă trebuie să pornească de la principiul că **discernământul, și numai el, este temeiul legitim al**

²⁶ *Convenția ONU cu privire la drepturile copilului* a fost ratificată de România prin Legea nr. 18/1990 și a fost republicată în Monitorul Oficial nr. 314 din 13 iunie 2001, ca urmare a constatării unor diferențe de traducere din limba engleză în limba română în conținutul Convenției.

²⁷ *Ansamblul de reguli minime pentru înfăptuirea justiției juvenile (Regulile de la Beijing)*, cuprins în anexa de la Rezoluția 40/33 adoptată de Adunarea generală a ONU.

²⁸ Art. 40 pct. 3 al Convenției prevede: „Statele părți se vor strădui să promoveze adoptarea de legi și proceduri, înființarea de autorități și instituții, special concepute pentru copiii banuiți, acuzați sau găsiți vinovați de încălcarea legii penale și, în special: a) să stabilească o vârstă minimă sub care copiii să fie prezumați ca neavând capacitatea de a încălca legea penală”.

²⁹ Comitetul pentru Drepturile Copilului recomandă ca statele părți să stabilească o vârstă minimă de răspundere penală care să nu fie excesiv de joasă, având în vedere gradul de maturitate emoțională, mentală și intelectuală al copilului” (*General Comment No. 10: Children’s Rights in Juvenile Justice*, CRC/C/GC/10, §32, 25 April 2007). Este de amintit că sunt state în lume unde vârsta este de 7 ani: Emiratele Arabe Unite, Tailanda, Tanzania, Qatar, Pakistan, Liban, Kuwait, India – toate sunt membre ONU și toate au ratificat Convenția privind Drepturile Copilului.

răspunderii penale a minorilor. Legiuitorul trebuie să renunțe la tentația simplificării și să redea psihologiei rolul ei firesc: acela de a evalua omul în complexitatea sa.

În loc să coborâm vârsta răspunderii, trebuie să **ridicăm nivelul educației juridice, morale și civice**³⁰. Numai astfel justiția copiilor va putea rămâne o expresie a umanului, nu a formalismului. Iar o justiție umană nu înseamnă o justiție mai indulgentă, ci una mai profundă — aceea care privește dincolo de fapta comisă, spre omul care începe să înțeleagă.

References

- Ashworth, A., și J. Horder. *Principles of Criminal Law*. 8th ed. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Carbonnier, Jean. *Flexible Droit. Pour une sociologie du droit sans rigueur*. 10e éd. Paris: LGDJ, 2014.
- Erikson, Erik H. *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton, 1968.
- Giedd, Jay N., et al. „Brain Development during Childhood and Adolescence: A Longitudinal MRI Study.” *Nature Neuroscience* 2, nr. 10 (1999): 861–863. <https://doi.org/10.1038/13158>
- Gilligan, Carol. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003 (38th printing; original edition 1936).
- Jescheck, Hans-Heinrich, și Thomas Wiegand. *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil* (Manual de drept penal. Partea generală), ediția a 5-a. Berlin: Duncker & Humblot, 1996.
- Kohlberg, Lawrence. *Essays on Moral Development, Vol. I: The Philosophy of Moral Development*. San Francisco: Harper & Row, 1981.
- Moffitt, Terrie E. „Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Offending Revisited.” *Psychological Review* 100, nr. 4 (1993): 674–701.
- National Institute of Mental Health (NIMH). *The Teen Brain: Still Under Construction*. Bethesda, MD: NIMH, 2011. Accesat la www.nimh.nih.gov
- Piaget, Jean. *Le jugement moral chez l'enfant*. Paris: Presses Universitaires de France, 1932; rééd. 1969. Trad. rom. *Judecata morală la copil*. Chișinău: Editura Cartier, 2012.
- Roxin, Claus. *Strafrecht Allgemeiner Teil Band I: Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre* (Drept penal, Partea generală, Volumul I: Fundamente. Structura teoriei criminalității), ediția a 4-a. München: C.H. Beck, 2006.
- Steinberg, Laurence. *Adolescence*. 13th ed. New York: McGraw Hill LLC, 2023.

³⁰ Pentru o posibilă soluție, a se vedea programul „Eduiuris – educație juridică pentru copii și tineri” dezvoltat de asociația VeDem Just, la www.educatiejudica.ro.